

ТАРАНЕНКО О. М.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри інтелектуальної власності
та цивільно-правових дисциплін
(Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького)

УДК 347.77

ЦИВІЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З ВИКОРИСТАННЯМ ГЕОГРАФІЧНИХ ЗАЗНАЧЕНЬ

Статтю присвячено вивченню особливостей використання географічних зазначень в Україні та світі. Проаналізовано основні положення та зміст вітчизняного та міжнародного законодавства, що стосується регулювання відносин, пов'язаних із використанням та захистом географічних зазначень.

Ключові слова: географічні зазначення, просте зазначення походження товару, кваліфіковане зазначення походження товару.

Статья посвящена изучению особенностей использования географических указаний в Украине и мире. Проанализированы основные положения и содержание отечественного и международного законодательства, касающегося регулирования отношений, связанных с использованием и защитой географических указаний.

Ключевые слова: географические указания, простое обозначение происхождения товара, квалифицированное обозначение происхождения товара.

This article is devoted to the study of features the use of the geographical pointing in Ukraine and world. The main provisions and maintenance of home and international legislation, touching adjusting of the relations related to the use and defence of the geographical pointing, were analysed.

Key words: geographical pointing, simple denotation of origin of commodity, skilled denotation of origin of commodity.

Вступ. В умовах жорсткої конкуренції на ринку товарів і послуг, поглиблення процесів глобалізації у міжнародній торгівлі все більшого значення набувають засоби індивідуалізації суб'єктів підприємницької діяльності та виробленої ними продукції. З розвитком ринкової економіки в Україні особливого значення набули такі об'єкти інтелектуальної власності, як географічні зазначення.

Розглядаючи географічні зазначення як категорію інтелектуальної власності, важливо відрізнити їх від знаків для товарів і послуг. Якщо знак для товарів і послуг ідентифікує підприємство, яке пропонує на ринку деякі продукти й послуги, то географічне зазначення ідентифікує географічний район, якому переважно приписується якість, репутація або інша характеристика продукту. Проте географічні зазначення подібні до знаків для товарів і послуг за своїми концепцією та дією і можуть використовуватися для стимулювання національного й регіонального економічного розвитку, а також у стратегічному плані підприємствами бізнесу для просування своїх виробів [1, с. 181].

В Україні історія географічного зазначення як засобу ідентифікації та об'єкта інтелектуальної власності нараховує вже майже двадцять років. Однак його і сьогодні можна віднести до найбільш проблемного, з погляду забезпечення правової охорони, засобу ідентифікації товарів. Разом із тим географічні зазначення мають багато можливостей потужного впливу на бізнес, чим і зумовлено актуальність нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання порушеної нами теми, дозволяє стверджувати, що окремі сюжети висвітлено у працях Ю. Бошицького, В. Крижної, М. Архипової, О. Волощенко, Ю. Мельниченко та інших авторів. Водночас тема географічних зазначень залишається недостатньо розробленою та потребує подальшого науково-правового дослідження.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження особливостей використання географічних зазначень в Україні та світі, а також аналіз основних положень вітчизняного та міжнародного законодавства, що стосується регулювання цивільних правовідносин, пов'язаних із використанням та захистом географічних зазначень.

Результати дослідження. Географічне зазначення товарів, на відміну від товарних знаків (торговельних марок), не знаходить спеціальної правової регламентації у багатьох країнах. Протягом останніх двох століть вироблено декілька підходів щодо здійснення охорони географічних зазначень на національному рівні.

У країнах «континентального права» законодавство про захист від недобросовісної конкуренції було доповнено реєстрацією географічних зазначень в окремому реєстрі.

Деякі країни, зокрема Франція, ввели для своїх географічних зазначень системи національної реєстрації. Цей підхід базується на створенні національного реєстру, який призначений для охорони і контролювання всіх географічних зазначень, що використовуються на території країни, – як вітчизняних, так і зарубіжних. Переважно ця система не передбачає реєстрації всіх географічних зазначень. Натомість зазначені системи основну увагу приділяють винам і міцним спиртним напоям, залишаючи охорону інших географічних зазначень законодавству про недобросовісну конкуренцію.

У юрисдикціях «загального права», які наслідували британську правову систему, для одержання охорони географічних зазначень заходи проти недобросовісної конкуренції поєдналися із реєстрацією географічних зазначень у межах законодавства про торговельні марки (у вигляді колективних або сертифікаційних знаків) [2, с. 208].

На міжнародному рівні склалася і діє досить розгалужена й ефективна система правової охорони географічних зазначень. Ці питання регулюються багатьма міжнародними угодами, регламентами та конвенціями. Нині основними міжнародними договорами, які встановлюють норми з охорони географічних зазначень, є Паризька конвенція про охорону промислової власності, Мадридська угода стосовно припинення неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів, Лісабонська угода про захист зазначень місць походження виробів та їх міжнародної реєстрації та Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (далі – Угода ТРІПС).

Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. хоча й не дає визначення географічного зазначення, проте у ст. 1 цієї Конвенції у переліку об'єктів права промислової власності наведено терміни «вказівка походження» або «найменування місця походження» [3]. Цими термінами й сьогодні послуговуються деякі країни-члени Всесвітньої організації інтелектуальної власності.

Положення окремих статей Паризької конвенції встановлюють спеціальний режим захисту від використання продуктів, які мають «неправильні, прямі чи непрямі, зазначення походження» [3]. Так, зокрема, у ст. 9 Паризької конвенції вказано, що на такі продукти може бути «накладено арешт у разі ввезення до тих країн Союзу, у яких цей знак чи фірмове найменування мають право на законну охорону» [3].

Ряд концептуальних питань у частині охорони географічних зазначень закріплено також у Мадридській угоді стосовно припинення неправдивих або таких, що вводять в оману, зазначень походження товарів 1891 р. та Лісабонській угоді про захист зазначень місць походження виробів та їх міжнародної реєстрації 1958 р.

Мадридська угода також не містить визначення терміна «зазначення походження». Однак ст. 1 цієї угоди проголошує: «Усі товари, які мають неправдиве або таке, що вводять в оману, зазначення, що прямо або опосередковано зазначають у якості країни чи місця знаходження цього виробу будь-яку із країн, до яких застосовується ця Угода, або місце, розташоване в будь-якій із зазначених країн, підлягають арешту у разі ввезення до будь-якої із зазначених країн» [4, с. 297].

Відповідно ж до положень Лісабонської угоди, «зазначення місця походження означає географічну назву країни, району або місцевості, яка використовується для позначення виробу, якість і властивості якого визначаються винятково або значною мірою географічним середовищем, зокрема природними та етнографічними факторами» [5].

Отже, як Паризькою конвенцією, так і Мадридською угодою не встановлено яких-небудь вимог щодо якості, властивостей, особливих характеристик товару, відносно якого використовується зазначення походження. Проте такі вимоги встановлені Лісабонською угодою.

Власне термін «географічне зазначення» вперше з'явився у Регламенті Ради ЄС «Про охорону географічних зазначень та найменувань походження для сільськогосподарських та харчових продуктів» № 2081/92 1992 р.

Сфера застосування цього Регламенту обмежується певними сільськогосподарськими продуктами та продовольчими товарами, для яких існує зв'язок між характеристиками продукту чи товару та їхнім географічним походженням. Регламент встановлює норми щодо захисту найменувань походження та географічних зазначень сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів, зазначених окремо в додатках до Регламенту.

Бажання захистити сільськогосподарські продукти або продовольчі товари, які можуть бути ідентифіковані за своїм географічним походженням, спонукало деякі держави-члени створити «реєстрацію найменувань походження». Це підтвердило свою корисність для виробників, які мали змогу

одержувати більш високі доходи в результаті докладання зусиль стосовно вдосконалення якості, та для споживачів, які могли купити високоякісні продукти з гарантією щодо способу їх виготовлення та походження [6].

Проаналізувавши визначення, які наводяться у Регламенті Ради ЄЕС, констатуємо, що до поняття «географічне зазначення» висуваються менш суворі вимоги, ніж до поняття «найменування походження», і вони можуть бути використані для ширшого кола товарів.

Особливу увагу слід звернути на положення з охорони географічних зазначень, які надаються Угодою ТРІПС 1994 р. Вона діє в рамках Світової організації торгівлі і поширюється на товари, які походять із території країн-учасниць Угоди. Угода ТРІПС дає інше визначення поняття «географічне зазначення», ніж наведено у Регламенті Ради ЄЕС. Відповідно до ст. 22 цієї Угоди «географічне зазначення» – це зазначення, що вказує на походження товару з території певної держави або регіону чи місцевості на цій території, коли якість, репутація чи інша характеристика товару зумовлені цим географічним походженням [7, с. 186].

Щодо географічних зазначень держави-члени повинні забезпечити для зацікавлених сторін законні способи, щоб запобігти:

- використанню будь-яких засобів визначення або представлення товару, що свідчать або передбачають, що товар походить з іншої географічної території, ніж реальне місце створення у такий спосіб, що вводиться в оману населення стосовно географічного походження товару;

- будь-якому використанню, що є актом недобросовісної конкуренції, зазначеним у ст. 10bis Паризької конвенції.

Отже, угода ТРІПС, на відміну від Регламенту Ради ЄЕС до товарів, що можуть позначатись «географічними зазначеннями», зараховує будь-які товари, а не тільки сільськогосподарські та харчові продукти.

Правове регулювання відносин, пов'язаних із використанням та захистом географічних зазначень в Україні забезпечується насамперед Цивільним кодексом України (Глава 45 «Право інтелектуальної власності на географічне зазначення») та спеціальним Законом України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Так, зокрема, у Цивільному кодексі України статтями 501–504 встановлено підстави набуття, суб'єкти та строки чинності права інтелектуальної власності на географічне зазначення. Закон України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» визначає правові засади охорони прав на зазначення походження товарів в Україні та регулює відносини, що виникають у зв'язку з їх набуттям, використанням та захистом.

Статтями 1 та 6 Закону встановлено, що «зазначення походження товару» – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни:

- «просте зазначення походження товару»;
- «кваліфіковане зазначення походження товару».

Просте зазначення походження товару – будь-яке словесне чи зображувальне (графічне) позначення, що прямо чи опосередковано вказує на географічне місце походження товару. Ним може бути і назва географічного місця, яка вживається для позначення товару або як складова частина такого позначення. Правова охорона простого зазначення походження товару надається на підставі його використання і полягає у недопущенні використання зазначень, що є неправдивими (фальшивими) чи такими, що вводять споживачів в оману щодо дійсного географічного місця походження товару. Просте зазначення походження товару не підлягає реєстрації.

- «Кваліфіковане зазначення походження товару» – термін, що охоплює (об'єднує) такі терміни:
 - «назва місця походження товару»;
 - «географічне зазначення походження товару».

Назва місця походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із зазначеного географічного місця та має особливі властивості, виключно або головним чином зумовлені характерними для певного географічного місця природними умовами або поєднанням цих природних умов із характерним для цього географічного місця людським фактором.

Географічне зазначення походження товару – назва географічного місця, яка вживається для позначення товару, що походить із цього географічного місця та має певні якості, репутацію або інші характеристики, в основному зумовлені характерними для певного географічного місця природними умовами чи людським фактором або поєднанням цих природних умов і людського фактора [8].

Таким чином, назва місця походження товару буде лише у випадку, коли товар має особливі властивості, а географічне зазначення – коли товар має певні якості, репутацію або інші характеристики. Тобто географічне зазначення є ширшим терміном і може застосовуватися до більшої кількості товарів.

Аналізуючи Главу 45 Цивільного кодексу України, можна помітити, що в ньому відсутня велика кількість термінів, як у Законі України «Про охорону прав на зазначення походження товарів». Разом із тим тут уживається термін «географічне зазначення», однак відсутнє його визначення.

Згідно зі ст. 501 Цивільного кодексу України право інтелектуальної власності на географічне зазначення виникає з дати державної реєстрації цього права, якщо інше не встановлено законом. Обсяг правової охорони географічного зазначення визначається характеристиками товару (послуги) і межами географічного місця його (її) походження, зафіксованими державною реєстрацією права інтелектуальної власності на географічне зазначення [9, с. 163].

Важливим є той факт, що законодавство ЄС, на відміну від Цивільного кодексу України, встановлює охорону географічних зазначень щодо товарів і не передбачає охорони географічних зазначень щодо послуг.

Згідно зі ст. 502 Цивільного кодексу України суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є виробники товарів, асоціації споживачів, інші особи, визначені законом. Зазначені положення містить і ч. 1 ст. 9 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів».

Практика свідчить, що в більшості випадків суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення є саме виробники. Це пояснюється тим, що виробники зацікавлені в охороні своєї продукції в умовах ринкової економіки, їхня мета – не допустити підробок, фальсифікації товарів під виглядом продукції, виготовленої у регіонах з особливими природними умовами чи поєднанням таких умов із людським фактором. Отож вони насамперед зацікавлені у виокремленні і захисті товарів, виготовлених у таких місцевостях. Тому географічне місце виготовлення такої продукції обмежене адміністративними межами. Це може бути населений пункт, район, область. Однак не завжди географічне зазначення збігається з адміністративно-територіальним поділом. Це може бути певний регіон, не обмежений адміністративно-територіальними межами. Суб'єкти підприємницької діяльності, зареєстровані в інших місцевостях, не мають права користуватися географічними зазначеннями, які не мають стосунку до регіону їхньої діяльності. Так, для продукту мінеральної води, який зареєстрований у м. Львові, не можна використовувати географічне зазначення «Трускавецька».

Необхідно зазначити, що положення законодавства України, яким встановлюється перелік осіб, що є суб'єктами права інтелектуальної власності на географічне зазначення, не відповідає вимогам Регламенту Ради від 14 липня 1992 р. № 2081/92 про захист географічних зазначень та найменувань походження сільськогосподарських продуктів та продовольчих товарів, ст. 5 якого встановлено, що заявку на реєстрацію (географічного зазначення) має право подавати тільки група або за певних умов фізична чи юридична особа. Причому у Регламенті термін «група» означає будь-яку асоціацію, незалежно від її юридичної форми або її складу, виробників та/або переробників, що працюють із цим сільськогосподарським продуктом або цим продовольчим товаром. У групі можуть брати участь інші зацікавлені сторони. Група або фізична чи юридична особа може подавати заявку на реєстрацію тільки на сільськогосподарські продукти або продовольчі товари, які вона виробляє або отримує [10].

Відповідно до ст. 503 Цивільного кодексу України правами інтелектуальної власності на географічне зазначення є:

- 1) право на визнання позначення товару (послуги) географічним зазначенням;
- 2) право на використання географічного зазначення;
- 3) право перешкоджати неправомірному використанню географічного зазначення, зокрема забороняти таке використання [9, с. 163].

Важливо відмітити, що згідно із ч. 6 ст. 17 Закону України «Про охорону прав на зазначення походження товарів» власник свідоцтва (документ, що посвідчує право на кваліфіковане зазначення походження товару та/або право особи на використання зареєстрованої назви місця походження товару чи зареєстрованого географічного зазначення походження товару) не має права:

- а) видавати ліцензію на використання кваліфікованого зазначення походження товару;
- б) забороняти (перешкоджати) спеціально уповноваженим органам здійснювати контроль за наявністю в товарі особливих властивостей та інших характеристик, на підставі яких зареєстровано кваліфіковане зазначення походження товару та/або право на його використання.

Висновки. Практичне значення реєстрації зазначення походження товару полягає в тому, що власник свідоцтва може використовувати його для позначення виготовлених товарів, на бланках, іншій документації. Крім цього, зазначення походження товару можна використовувати з метою реклами, вказуючи географічне місце походження продукту. Це дає змогу поряд зі знаком для товарів і послуг виокремити товар серед однорідних видів. Це є важливою передумовою захисту прав споживачів, даючи змогу за різними критеріями, зокрема за географічним походженням, виокремити певний товар серед подібних.

Список використаних джерел:

1. Ідріс К. Інтелектуальна власність – потужний інструмент економічного зростання / К. Ідріс. – К. : Всесвітня організація інтелектуальної власності, 2006. – 371 с.

2. Лакерт К. Географічне зазначення: минуле, сьогодення, майбутнє / К. Лакерт // Захист прав інтелектуальної власності: досвід Сполучених Штатів Америки : збірник документів, матеріалів, статей. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 205–234.
3. Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. (переглянута у Брюсселі 14 грудня 1900 р., у Вашингтоні 2 червня 1911 р., у Гаазі 6 листопада 1925 р., у Лондоні 2 червня 1934 р., у Лісабоні 31 жовтня 1958 р., у Стокгольмі 14 липня 1967 р., змінена 2 жовтня 1979 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://patent.ua/law.php?id=87>.
4. Право інтелектуальної власності Європейського Союзу та законодавство України / за ред. Ю. Капіци. – К. : Слово, 2006. – 1101 с.
5. Лиссабонское соглашение о защите указаний места происхождения изделий и их международной регистрации 1958 г. (пересмотренное в Стокгольме 14 июля 1967 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_b11.
6. Про охорону географічних зазначень та найменувань походження для сільськогосподарських та харчових продуктів : Регламент Ради ЄС № 2081/92 1992 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://uatm.com.ua/show_law.php.
7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (Угода ТРІПС) // Інтелектуальна власність. – 1999. – № 5–7. – С. 186–224.
8. Про охорону прав на зазначення походження товарів : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 32.
9. Цивільний кодекс України. – Х. : ПП «ІГВІНІ», 2009. – 400 с.
10. Тверезенко О. Розвиток законодавства у сфері охорони географічних зазначень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.minjust.gov.ua/4495#>.

